

УДК 655.5

М.В. Лисенко

**ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ МЕЦЕНАТІВ У
КНИГОВИДАВНИЧУ СПРАВУ**

“Ідейність і жертовність – це дві підстави чесноти, на яких ґрунтуються всі ті моральні вартості: як одиниці, так і цілої суспільності. Це неначе два крила – двигуни руху, що підносить людину вгору понад приземлений матеріалізм, та низький егоїзм. Так що сміливо можна сказати: без ідейності та жертовності людина властиво не заслуговує на почесне ім'я людини” (В. Кубійович).

Феномен українського меценатства в історії вітчизняної культури справді унікальний, і сьогодні, на жаль, ми дуже мало

знаємо про нього. Часто-густо через лінощі та байдужість до свого минулого, а швидше через заборону, класовий підхід до тих суспільних верств, з яких, в основному, походили меценати. Звісно, вони були людьми заможними, а до тих, хто не жебракував, ставлення було однозначне: багатий – значить скупий, безжальний експлуататор трудящого народу, тому його треба скинути “до дної ями”. Проте українська культура, українське слово вижили в часи бездержавності саме завдяки меценатам, людям освіченим, що розуміли вагу й авторитет книги – від найпростішої пізнавальної до художньої

Серед подвижників книжкової справи годилося б згадати передовсім князя Костянтина Острозького, який “не брав королівського привілля на свою друкарню”, друкував вільно що хотів, і при цьому ніхто не посмів спинити його діяльності. Вкладаючи кошти у видання полемічної (“Ключ Царствія...” Герасима Смотрицького, “Отпис” Клирика Острозького), богослужбової (Часослов Псалтир, Требник), дидактичної (“Лямент”, “Книга о постнічестві”, “Житие Марії Єгипетської”) та ін. літератури, він не мав з того жодного прибутку, що не заважало йому до кінця життя дбати про розвиток книгодрукарства і підтримувати зв'язки з друкарнями Львова та Вільно. Серед духовних побратимів Острозького – Петро Могила, Петро Конашевич-Сагайдачний і багато інших правдивих українців, чий імена назавжди залишаться в історії культурного поступу.

Ідеї меценатства особливого поширення набули з розвитком книговидавничої справи у ХІХ ст. Поміщик Василь Тарновський, приймаючи в себе Шевченка, Куліша, Белозерського, Костомарова, Гулака, щедро фінансував їхні проекти. Наприклад, тільки на видання Кулішевих творів він пожертвував близько чотирьох тисяч карбованців, давав кошти на підтримку журналу “Киевская Старина”, оплачував видання творів Д. Яворницького.

Ціла низка добрих справ – за Григорієм Галаганом (“Друже мій єдиний...” – так звертався до нього Шевченко). Члени тодішньої “Громади” з вдячністю згадували його за участь у виданні “Южнорусских песен”, упорядкованих М. Марковичем, за добротинні внески на випуск журналу “Основи”. Людина освічена, Галаган спільно з Житецьким підготував до друку цікавий зразок української народної драми “Малорусский вертеп...”.

Помітне місце серед меценатів посідають брати Платон і Василь Смиренки. Діти кріпака, що зумів за рахунок оренди панських водяних млинів викупитися з кріпацтва разом зі своїми сватами Яхненками, вони здобули освіту в Парижі, у політехнічному інституті, і стали чи не першими дипломованими цукроварами. Свої прибутки беззастережно віддавали на культурно-просвітницькі цілі, у тому числі і на книговидання. Платон Смиренко профінансував останнє прижиттєве видання “Кобзаря” і був не дуже вдоволений розголосом і подякою Шевченка, бо вважав, що добрі справи треба чинити мовчки. Василь Смиренко упродовж сорока років систематично виділяв Старій Громаді десяту частину своїх прибутків на національно-культурні потреби, надаючи вирішальне слово у використанні цих коштів В. Антоновичу. Сто тисяч золотом отримав від Смиренка М. Грушевський для купівлі будинку НТШ у Львові, а ще сто тисяч пожертвував меценат на створення в Києві Інституту українознавства. Можливо, це і не безпосередня підтримка книгодрукування, але ж чи спроможне було б НТШ на успішну діяльність без такого фінансового підґрунтя!

Євген Чикаленко – поміщик-землевласник, освічений агроном і палкий прихильник науки, мистецтва, літератури. Його перші пожертви були адресовані Д. Мордовію як гонорар за оповідання з історії України. Він вважав, що саме такі видання сприятимуть національному вихованню затурканого і кинутого у вир безпам’ятства українського народу. У листі до Д. Яворницького писав, що велике значення у ділі відродження національної свідомості має історична белетристика...

Чикаленко оплачував гонорари Коцюбинському, Грінченку, Чернявському за публікації у “Київській Старині”. На рахунок цієї редакції він вніс тисячу карбованців як премію за курс історії України в одному томі – для пересічного українця (тоді ще не було ні книги Аркаса, ні Грушевського). Саме завдяки Чикаленкові побачив світ перший фундаментальний словник української мови, упорядкований Грінченком (меценат оплачував роботу усього колективу). Долучився він і до заснування газет “Громадська Думка”, “Рада”, допомагав коштами львівському “Літературно-Науковому Вістнику”.

Тут варто згадати і Володислава Федоровича, випускника Тернопільської гімназії, студента Віденського та Сорбоннського університетів. Він був обраний послом Державної ради

Австрійської імперії та Галицького сейму, очолював “Просвіту”. Коли сейм ухвалив рішення про надання коштів на видання українських книжок, польські послі-шовіністи домоглися їх цензурування. І тоді Федорович відмовляється від такої субсидії й передає 24 тисячі австрійських крон на українське книгодрукування. В історію товариства “Просвіта” він увійшов як один із його засновників, голова і найщедріший меценат. Він фінансував НТШ і був його дійсним членом.

Серед сучасних доброчинців одним із найвідоміших є Петро Яцик, “українець, який відмовився бути бідним”. Наш земляк із Верхнього Синьовидного – успішний канадський підприємець. Своїм коштом він відкрив українські студії в Гарвардському університеті, профінансував видання англійською мовою “Історії України-Руси” Грушевського, дав найщедріший внесок на укладання і видання “Енциклопедії українознавства”.

Фінансист і видавець Маріян Коць народився у Львові, а мешкає у США. На відміну від Ячика він професійно займається книгодрукуванням, фінансує видання часописів “Березіль” і “Борисфен”, збірників наукових історичних студій тощо. Завдяки йому маємо можливість читати “Щоденник” Аркадія Любченка. Історики завдячують М. Коцю за появу двотомника матеріалів про голодомор в Україні, а музикознавці – двотомника творчої спадщини С. Людкевича. У його видавничому доробку – понад 200 найменувань книг.

Підприємець Володимир Кашицький переїхав у незалежну Україну з Польщі, був власником двох кав’ярень, членом Ліги українських меценатів. Його коштом видано книги “Операція “Вісла”, “Депортація”, “Музична культура Галичини” та ін.; фінансувалися наукові студії Інституту українознавства.

Як бачимо, після жовтневого перевороту доба меценатства на якийсь час здавалася похованою під уламками “старого світу”. Та й про яке доброчинство могла йти мова, коли всі всуціль збідніли! Держава стала монополістом у книговиданні, диктуючи свої ідеологічні настанови. І тільки зі здобуттям незалежності в Україні відродилися традиції пожертв на шкільництво, науку, культуру, церкву.

Сьогодні українська книга не виб’ється в люди, якщо нею не опікуватимуться ті, хто знає силу друкованого слова. Розгорнувши те чи інше видання, ми все частіше спиняємо погляд на кількох рядках подяки автора своєму меценатові. І в цьому факті

вбачаємо надію на нових острозьких, симиренків, чикаленків, федоровичів.